

## Environmental Ethics and Environmental Laws: Comparison of Laws Related to Legal Entities in Iran and America

S. Ataei Kashkouli<sup>1</sup>, A. Milani Ph.D.<sup>2\*</sup>, K. Ghodousi Ph.D.<sup>3</sup>

1. Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.
2. Department of Law, Faculty of Humanities, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran.
3. Department of Law, Faculty of Humanities, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

### Abstract

**Background:** The current research raises the question of how legislation can create a platform for promoting environmental ethics. There is a body of research on how values or virtue ethics affect legislation, but here researchers aim to determine how legislation affects the values or virtue ethics of the public and how it can be done by adopting different laws and punishing people, especially in the research required legal entities to comply with environmental ethics. For a better understanding, two countries, Iran and America, have been compared in this area.

**Conclusion:** Criminal liability in the laws of Iran and the United States is based on the ability to attribute criminal behavior to a person, who can be real or legal. In the field of legal entities, the findings of the research show that the punishments considered in Iran's laws cannot be considered as a guarantee of proper implementation for compliance with environmental ethics and prevention of environmental destruction, therefore, it is necessary to revise the relevant laws. On the other hand, in the United States, the punishments considered for not paying attention to environmental ethics were more severe, and the number of monetary crimes, etc., was much higher than in Iran, and also the environmental protection laws in this country were many and varied. It covers almost all aspects and possibilities.

**Key words:** Environmental ethics, Environmental laws, Environmental crime, Legal entities

\***Corresponding Author:** Milani A, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran. Email: [millanialireza@gmail.com](mailto:millanialireza@gmail.com)

**How to cite:** Ataei Kashkouli S, Milani A, Ghodousi K. Environmental ethics and environmental laws: comparison of laws related to legal entities in Iran and America. *Ethics in Science and Technology*. 2025,19(4): 83-92.



Copyright © 2025 Authors. Published by Iranian Association for Ethics in Science and Technology. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited

## اخلاق زیست محیطی و قوانین زیست محیطی: مقایسه قوانین مرتبط با اشخاص حقوقی در ایران و آمریکا

شارخ عطایی کشکولی<sup>۱</sup>، دکتر علیرضا میلانی<sup>۲\*</sup>، دکتر کامران قدوسی<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد شهر کرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر کرد، ایران.

۲. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران.

۳. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهر کرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر کرد، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰)

### چکیده

**زمینه:** پژوهش حاضر این سؤال را مطرح می‌کند که چگونه قانون‌گذاری می‌تواند بستری برای ترویج اخلاق زیست‌محیطی ایجاد کند؟ مجموعه‌ای از تحقیقات در مورد چگونگی تأثیر ارزش‌ها یا اخلاق فضیلت بر قانون‌گذاری وجود دارد، اما در اینجا محققان بر آنند مشخص سازند چگونه قانون‌گذاری بر ارزش‌ها یا اخلاق فضیلت‌آمیز عموم تأثیر می‌گذارد و چگونه می‌توان با اتخاذ قوانین و مجازات‌های مختلف افراد به ویژه در این تحقیق اشخاص حقوقی را ملزم به رعایت اخلاق زیست محیطی نمود. برای درک بهتر در اینجا دو کشور ایران و آمریکا در این حوزه مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

**نتیجه‌گیری:** مسئولیت کیفری در قوانین دو کشور ایران و آمریکا بر مبنای قابلیت انتساب رفتار مجرمانه به شخص است که این شخص می‌تواند حقیقی یا حقوقی باشد. در زمینه اشخاص حقوقی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مجازات‌های در نظر گرفته شده در قوانین ایران نمی‌تواند ضمانت اجرای مناسبی جهت رعایت اخلاق زیست محیطی و بازدارندگی از تخریب‌های زیست محیطی تلقی شود، از این رو لازم است در قوانین مربوطه بازنگری انجام شود، در مقابل در کشور آمریکا مجازات‌های در نظر گرفته شده برای عدم توجه به اخلاق زیست محیطی شدید تر بود و میزان جرایم نقدی و غیره بسیار بیشتر از ایران بوده و همچنین قوانین حمایت از محیط زیست در این کشور بسیار زیاد و متنوع بوده و تقریباً تمام جنب و احتمالات را پوشش می‌دهد.

**کلید واژگان:** اخلاق زیست محیطی، قوانین زیست محیطی، جرم زیست محیطی، اشخاص حقوقی.

### سر آغاز

به طوری که در قانون اساسی تقریباً ۱۱۰ کشور علی‌الخصوص در اصل ۵۰ قانون اساسی کشور ما نیز حق بر محیط زیست سالم و یا ضرورت حمایت از آن مورد تأکید قرار گرفته است (۳). وضعیت نگران‌کننده و نا به سامان محیط زیست در کشور در حال توسعه ایران، دلیل اصلی توجهات جدی و رو به افزایش صدمه به محیط زیست و اجزاء آن شامل آب، خاک، هوا و موجودات زنده است که احتیاج به رویکردی جامع و مانع جهت مقابله و اقدامات متناسب همچون پیشگیری در سطح منطقه ای را مطرح می‌نماید. طی دهه‌های اخیر، حفاظت از محیط زیست برای هر کشوری به عنوان یکی از ستون‌های امنیت ملی درآمده است که در همین راستا افزون بر اصل ۵۰ قانون اساسی، بند ۱ سیاست‌های

مشکلات محیط زیستی<sup>۱</sup> مانند آلودگی هوا، گرم شدن کره زمین، قطع درختان برای مقاصد تجاری و شخصی، کاهش لایه اوزون (۱)، استفاده عمدی، بی‌رویه و بی‌برنامه از آب‌های زیر زمینی و همچنین منقرض کردن گونه‌های گیاهی و جانوری نادر، از قبیل این مخاطرات می‌باشند که آشفته‌گی‌های محیطی زیستی را بوجود آوردند (۲) و می‌تواند مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مهمی را برای دولت‌ها ایجاد نمایند. به همین جهت هم‌اکنون یکی از نگرانی‌های اصلی جامعه جهانی، حفاظت از محیط زیست است که به شکل «حق بر محیط زیست سالم» در کنار ارزش‌های اساسی از قبیل «حق حیات» و «حق بر سلامتی» مورد توجه و در نهایت پذیرش کشورهای مختلف دنیا قرار گرفته است؛

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: millanialireza@gmail.com



می رسد که با انقراض های آشناری در سراسر اکوسیستم ها در سراسر جهان همراه باشد(۵).

محققان در مورد ریشه های تاریخی بحران زیست محیطی، استدلال کردند که رشته های اصلی تفکر یهودی-مسیحی با حفظ برتری انسان ها بر سایر اشکال زندگی، بهره برداری بیش از حد از طبیعت را تشویق کرده است. آنها با به تصویر کشیدن تمام طبیعت به عنوان آفریده شده برای استفاده بشر به انسانها این اجازه را دادند که هر طور دوست دارند از طبیعت استفاده کنند حتی اگر به آن ضربه بزنند. همچنین واضح است تکنولوژی نیز عامل مهم دیگری در آسیب های زیست محیطی بود و بدون فناوری و علم، افراط های زیست محیطی که اکنون در معرض آن هستیم احتمالاً تحقق نمی یافت(۵).

بدین ترتیب، فلسفه اخلاق<sup>۵</sup>، تحلیل های تاریخی و هشدارهای دانشمندان، در اواخر دهه ۱۹۷۰ توجه فیلسوفان و نظریه پردازان سیاسی را به شدت بر محیط زیست متمرکز کرده بود. تالاقی بحث های اخلاقی<sup>۶</sup>، سیاسی<sup>۷</sup> و حقوقی در مورد محیط زیست، منجر به ظهور فلسفه هایی برای حمایت از آن شد و سوال هایی مربوط به اینکه آیا اخلاق زیست محیطی چیزی جدید است یا نه منجر به اصلاح یا بسط نظریه های اخلاقی موجود در حوزه محیط زیست شد. اخلاق زیست محیطی در فضای گسترده تر اجتماعی و جنبش های سیاسی منجر به ظهور احزاب محیطی یا «سبز» در اروپا در دهه ۱۹۸۰ با انشعابات تقریباً فوری بین گروه های معروف به «واقع گرایان»<sup>۸</sup> در مقابل «بنیادگرایان»<sup>۹</sup> همراه بود. «واقع گرایان» طرفدار اصلاحات زیست محیطی بودند و با تجارت و دولت همکاری می کردند تا تأثیر آلودگی و کاهش منابع به ویژه بر اکوسیستم های شکننده یا گونه های در معرض انقراض را کاهش دهند. «بنیادگراها» برای تغییر ریشه های، تعیین اولویت های جدید سخت گیرانه، و حتی سرنگونی سرمایه داری و فردگرایی لیبرال، که به عنوان علل اصلی ایدئولوژیک تخریب محیط زیست انسانی تلقی می شدند، بحث کردند. بدین ترتیب این جنبش ها تأثیر عمده بر شکل گیری اخلاق زیست محیطی معاصر داشتند(۶-۸).

### مفهوم جرم محیط زیستی

جرم زیست محیطی از آلودگی و تخریب محیط زیست تشکیل شده، لذا هر عملی که سبب تخریب و آلودگی محیط زیست شود، جرم علیه محیط زیست می باشد(۹). در این راه این گونه عنوان شده که منظور از آلوده ساختن محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا، خاک یا زمین، به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که زیان آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد، تغییر دهد. در رابطه با تعریف جرم زیست محیطی خالی از لطف نیست نگاهی مختصر به سیستم حقوقی آمریکا بیندازیم. در این کشور جرایم زیست محیطی هیچ تفاوتی با جرائم دیگر ندارند. برای اثبات جرایم زیست محیطی همچون دیگر جرایم، مستلزم این هستند که متهم، مرتکب یک عمل ممنوع شده است(قصد فعل) و این کار را نیز با قصد و نیت

کلی محیط زیستی که در آبان ۱۳۹۴ توسط مقام رهبری در جهت اجرای بند ۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی و با در نظر گرفتن دغدغه های کنونی در این حوزه حساس به رؤسای قوا ابلاغ گردید به اهمیت این موضوع یعنی حفظ محیط زیست و ممنوعیت آسیب ها و حق بر محیط زیست سالم برای انسان ها پرداخته شده است. اهمیت آن از جایی ظاهر می شود که سالانه تعداد زیادی به واسطه ی جرایم زیست محیطی کشته می شوند و این رقم بسیار بیشتر از میزان کشته شدگان جرایم سنتی می باشد(۴). با توجه به اهمیت حفظ محیط زیست و اینکه از جمله اشخاصی که مرتکب جرایم زیست محیطی می شوند اشخاص حقوقی می باشند که بطور کلی مسئولیت کیفی این اشخاص همیشه جای بحث داشته است پژوهش حاضر با هدف بررسی پاسخ به این سوال که چگونه قانون گذاری می تواند بستری برای ترویج اخلاق زیست محیطی به ویژه در حوزه اشخاص حقوقی ایجاد کند؟ شکل گرفته و تفاوت قوانین در ایران و آمریکا مورد بررسی قرار گرفته است.

### بحث

#### مفهوم اخلاق زیست محیطی

اخلاق زیست محیطی<sup>۳</sup>، رشته ای در فلسفه است که به بررسی رابطه اخلاقی انسان ها با محیط، و همچنین ارزش و جایگاه اخلاقی محیط و محتوای غیرانسانی آن می پردازد. اگرچه طبیعت کانون اصلی فلسفه قرن نوزدهم و بیستم بود، اخلاق زیست محیطی معاصر تنها به عنوان یک رشته دانشگاهی در دهه ۱۹۷۰ ظاهر شد. پرسش و بازنگری در رابطه انسان با محیط طبیعی طی سی سال گذشته، بازتاب این تصور رایج در دهه ۱۹۶۰ بود که در اواخر قرن بیستم با انفجار جمعیت انسانی به عنوان بخشی از یک بحران جدی زیست محیطی مواجه شد. یکی از آثار قابل دسترس که توجه را به احساس بحران جلب کرد، بهار خاموش راشل کارسون (۱۹۶۳) بود که مشتمل بر تعدادی مقاله بود که قبلاً در مجله نیویورکر منتشر شده بود و جزئیات چگونگی تمرکز آفت کش هایی مانند DDT، آلدترین و دیلدترین را در شبکه غذایی نشان می داد. کارسون بر این باور است که شیوه های کشاورزی تجاری با استفاده از این مواد شیمیایی برای به حداکثر رساندن عملکرد و سود محصولات، می توانند به طور همزمان بر سلامت محیط زیست و سلامت عمومی<sup>۴</sup> تأثیر بگذارند. او ادعا می کند که استفاده از آنها می تواند عوارض جانبی کشتن سایر موجودات زنده (به جز حشرات مورد نظر) و ایجاد بیماری های انسانی داشته باشد. در حالی که کارسون به درستی می ترسد که استفاده بیش از حد از آفت کش ها ممکن است منجر به افزایش برخی از گونه های حشرات مقاوم شود، تشدید کشاورزی، پاکسازی زمین و استفاده گسترده از آفت کش های نئونیکوتینوئید متعاقباً به وضعیتی کمک کرده است که طبق برخی بررسی ها، نزدیک به نیمی از گونه های حشرات در معرض خطر انقراض هستند. کاهش جمعیت حشرات نه تنها کرده افشانی گونه های گیاهی را تهدید می کند، بلکه ممکن است مسئول کاهش شدید جمعیت برخی از پرندگان نیز باشد و به نظر

لازم انجام داده است (عمد در فعل) (۱۰). بنابراین کنگره دو روش برای تعریف رفتار مجرمانه طبق قوانین محیط زیست دارد، همان‌طور که در سایر زمینه‌های قانون نیز این چنین است. اول اینکه، کنگره می‌تواند تخلفاتی را که به اندازه کافی فاحش هستند و مجازات اخلاقی<sup>۱۰</sup> و اجتماعی و پیگرد کیفری را به همراه دارند، مشخص کند. دوم، کنگره می‌تواند وضعیت روحی یا قصد و نیتی که یک متهم باید داشته باشد تا از لحاظ کیفری مسئول شناخته شود را مشخص کند (۱۱ و ۱۲).

کنگره همچنین روشن کرد که عدم دریافت مجوز برای دفع زباله‌های خطرناک، تخلیه آلاینده‌ها به آب‌های ایالات متحده و ساخت منابع ثابت جدید از آلودگی هوا می‌تواند مسئولیت کیفری<sup>۱۱</sup> ایجاد کند، همان‌طور که نقض مجوزهای صادر شده طبق قوانین محیط زیست می‌تواند چنین مسئولیتی به دنبال داشته باشد. کنگره مجازات بیشتری را برای تخلفات زیست محیطی که دیگران را در معرض خطر قریب الوقوع مرگ یا صدمات جدی بدنی قرار می‌داد در نظر گرفت. در هر یک از این روش‌ها، کنگره اقدامات قابل توجه و مهمی را به منظور تعیین این که کدام یک از تخلفات نقض قوانین محیط‌زیست کیفری است، انجام داد.

بنابراین با توجه به تعاریف فوق هر تغییری در محیط زیست آلودگی زیست محیطی به حساب نمی‌آید و می‌توان این موارد را جز آسیب‌های زیست محیطی دسته بندی کرد. لذا اگر بخواهیم عملی را در زمره اعمال آلوده کننده محیط زیست بدانیم باید این تغییر مضر به حال انسان، موجودات یا ابنیه باشد. هم چنین تعریف پیش گفته، محیط را در مبنای بیوسفر که اعم از محیط هوا، خشکی و آب است، در نظر گرفته است. منتها باید توجه باشد، که با توجه به اصل اصله العدم که در این موضع موافق تفسیر مضیق از قوانین جزایی نیز می‌داشت بر عدم مضر بودن تغییرات به حال انسان، موجودات زنده و گیاهان یا ابنیه است و مدعی مضر بودن این تغییرات، ملزم به اثبات ادعای خود است.

در طرف دیگر تخریب محیط زیست به این معنا آمده که دگرگونی‌های زیانباری است که در منابع طبیعی روی دهد به گونه‌ای که سبب شود تا تعادل موجود در طبیعت و نیز تنوع زیستی آن به مخاطره افتد. لذا در جمع بندی مطلب باید عنوان کرد که هر شخصی مرتکب آلودگی و تخریب محیط زیست گردد و عملش دارای شرایط مد نظر قانونگذار باشد، مرتکب جرم زیست محیطی شده است.

در رابطه با جرم زیست محیطی و آسیب‌های محیط زیست باید عنوان کرد که هر دوی این عناوین در قوانین داخلی کشورمان مورد توجه قرار گرفته اند. در بعضی از قوانین صرفاً به آسیب و آلودگی پرداخته شده و مصداق و تعریفی بیان نشده اما در بعضی دیگر قوانین با تقسیم بندی آسیب و آلودگی نسبت به عناصر جان دار و بی جان اقدام شده است. به زبان دیگر اینکه در برخی موارد قانونگذار مصادیق را مشخص کرده اما در برخی موارد این کار را نکرده است و برای هر کدام مجازات متفاوتی را در نظر گرفته است. به طور مثال در ماده ۹ قانون اصلاح قانون

حفاظت و بهسازی محیط زیست، هر اقدامی که سبب آسیب و آلودگی محیط زیست شود ممنوع اعلام شده است.

در مواردی نیز میان آسیب محیط زیست و تخریب محیط زیست تفاوت وجود دارد، البته این اختلاف از جهت جرم بودن و یا نبودن آنها نیست، بلکه از حیث تهافتی است که این دو دسته جرائم زیست محیطی از نظر ماهیت زیان‌های وارده به محیط زیست دارند. قانونگذار در بعضی از متون قانونی و مواد مربوط از واژه «ممنوع» استفاده کرده است و رفتارهای آسیب‌زا که اصولاً جرم زیست محیطی به شمار می‌روند را همراه با این واژه مورد توجه قرار داده است. در بخشی دیگر از این مقررات نیز بدون آنکه از این واژه نام ببرد و به دنبال بیان اقدامات و رفتارهای آسیب‌زا که در قوانین و مقررات دیگر از آنها به عنوان جرم زیست محیطی یاد شده است، به تعیین مجازات درباره مرتکب این گونه رفتارها مبادرت نموده است (۱۳). جدای از تبیین مفهوم عام جرم زیست محیطی در قوانین و مقررات یادشده، موارد خاص متعددی نیز در این رهگذر مانند آلودگی آب، آلودگی هوا<sup>۱۲</sup>، آلودگی خاک<sup>۱۳</sup>، آلودگی صوتی، آلودگی شیمیایی و هسته‌ای، آلودگی ناشی از زباله، شکار غیر قانونی و صید غیر مجاز، تخریب منابع طبیعی، آتش زدن اموال و منابع طبیعی و... وجود دارد که قانونگذار درباره آنها در قوانین و مقررات گوناگون به ویژه قانون مجازات اسلامی<sup>۱۴</sup> سخن گفته است و به بیان تعریف، شرایط، ارکان و... درباره آنها مبادرت کرده که در جای خود بایستی مورد بررسی قرار گیرند (۱۴).

### حمایت از رعایت اخلاق زیست محیطی توسط اشخاص حقوقی در قوانین ایران

توجه به اخلاق زیست محیطی به عنوان بارزترین مصداق نسل سوم حقوق بشر منجر به تقسیم حقوق بشر به حقوق بشر<sup>۱۵</sup> خصوصی و حقوق بشر عمومی گردیده (۱۵) و بدین ترتیب به حقوق محیط زیست جنبه عمومی و خصوصی داده است. اما در بعد حقوق داخلی قوانین محیط زیستی اصولاً در میان قوانین مربوط به حقوق عمومی مورد بحث قرار می‌گیرند که قوانین کیفری به عنوان ضامن اخلاق زیست محیطی جامعه همواره مورد توجه قانونگذار بوده است و لذا نشان دهنده جایگاه این امر در دید قانونگذار است. بر همین اساس در این بخش به جایگاه اخلاق محیط زیست در مهم‌ترین قوانین داخلی پرداخته خواهد شد.

الف) جایگاه محیط زیست در قانون اساسی و اسناد بالادستی قانون اساسی مهمترین منبع اصلی و مستقیم در نظام کیفری ماست. و قانونگذار موسس در زمان انشاء آن به مصادیق حقوق بشر از جمله حفاظت از محیط زیست توجه ویژه داشته است. توضیح آنکه حقوق بشر پس از پایان جنگ جهانی دوم مورد توجه فراوان قرار گرفت و مفاهیم آن گسترش یافت امروزه شاهد وجود سه نسل و سه طیف از مفاهیم حقوق بشری هستیم (۱۶). حقوق نسل اول: حقوق مدنی و سیاسی، که ناظر بر حقوق فردی و شخصی افراد است. حقوق نسل دوم: حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که شامل حقوق مربوط به امرار معاش



زمره ثروت های عمومی قلمداد کرده و حق مالکیت یا تصرف در آنها را از مردم سلب نموده است چندان موافق با قواعد فقهی نمیباشد. سلب این حق از مردم با عنایت به اینکه دولت به تنهایی توانایی، بودجه و منابع کافی برای آبادانی همه اراضی موات را ندارد چندان قابل پذیرش نیست (۲۱)، البته شاید از باب رعایت مصلحت بالاتری که حفظ نظم عمومی است چنین مطلبی بیان شده است.

از جمله قوانین راهبردی و بالادستی که در کنار قانون اساسی در تدوین قوانین عادی مورد توجه قانونگذار قرار دارد سند بیست ساله توسعه ایران است که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین و از طرف رهبری امضاء و در سال ۱۳۸۲ ابلاغ گردیده است. در بخش ابتدایی این سند چنین می خوانیم: «جامعه‌ی ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت: ... برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصتهای برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب. « همچنین در سند سیاست های کلی نظام در سند چشم انداز بیست ساله به توسعه علوم و فناوری های زیست محیطی و همچنین توسعه پایدار کشور با تکیه در حفاظت از محیط زیست و استفاده صحیح از منابع تاکید ویژه ای شده است (۲۲).

ب) جایگاه محیط زیست در قوانین عادی

از جمله خصوصیات قوانین مربوط به محیط زیست کثرت مفاهیم مربوط به محیط زیست و طبعاً تورم قوانین است. با وجود تعدد قوانین این حوزه، در این نگارندگان مهم ترین قوانین مورد تحلیل و بررسی قرار می دهند. هدف از این کار همانطور که اشاره شد تعیین جایگاه محیط زیست در قوانین و تشریح حقوق و تکالیف افراد است.

آنچه که در قانون اساسی و سیاست های کلی نظام در خصوص محیط زیست بعنوان بالاترین منبع اصلی حقوق کیفری ذکر شده است در قوانین عادی و مصوبات نهادهای مربوط به حوزه محیط زیست که از منابع بعدی حقوق کیفری بشمار می روند نیز تجلی یافته و محمل اجرای افقهای پیش بینی شده در قانون اساسی و اسناد راهبردی را میتوان در قوانین عادی جستجو نمود. به لحاظ عملی این قوانین عادی هستند که اثر مستقیم بر محیط زیست خواهند داشت. یعنی هرچقدر حقوق و تکالیف افراد ملت و جایگاه محیط زیست در سیاست های کلی حکومت در قانون اساسی و قوانین مادر، جنبه نمادین دارد در قوانین عادی جنبی عملی به خود می گیرد و بروز و ظهور حقیقی می یابد. از مهم ترین قوانین در زمینه محیط زیست «قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ با اصلاحات ۱۳۷۱» است.

یکی از قوانین بسیار مهم با موضوع محیط زیست «قانون شکار و صید مصوب ۱۳۲۶ با اصلاحات ۱۳۵۳ و ۱۳۷۵» است. این قانون شامل برخی ضمانت اجرایی کیفری نیز می باشد و از مواد ۱۰ الی ۱۳ برای شکار و صید غیر مجاز و بدون پروانه و یا در محل غیرمجاز و یا حیوانات درحال انقراض گردند مجازات حبس و جزای نقدی پیش بینی نموده است. برابر ماده ۱۰ پروانه مجوزی است که به شکارچیان و صیادان این امکان را می دهد تا به شکار و صید بپردازند .

می شود. حقوق نسل سوم: حقوق جمعی و گروهی، که حقوق مربوط به صلح و حفاظت از محیط زیست را دربرمی گیرد. بنظر می رسد که حقوق محیط زیست بطور خاص و مشخص در زمره نسل سوم حقوق بشر باشد. پرداختن به موضوع محیط زیست در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز از جمله اقدامات قابل توجه قانونگذار موسس به حساب می آید که در کنار مباحث مهم اعتقادی و سیاسی و حقوقی، از نظر نمایندگان «مجلس بررسی نهایی قانون اساسی» به دور نمانده است (۱۷). مهم ترین دستاورد توجه به نسل سوم حقوق بشر در قانون اساسی ایران، اصل ۵۰ قانون اساسی است که بیان می دارد: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسلهای بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی میگردد. از این رو فعالیتهای اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.» (۱۸). مخاطب این اصل همزمان هم آحاد مردم و هم قوای سه گانه است. لذا در این اصل ابتدا به وظیفه عمومی بودن حفظ محیط زیست اشاره شده و در ادامه به ممنوع بودن فعالیتهای مضر پرداخته شده است که بیانگر وظیفه قوای سه گانه در تدوین قوانین لازم و اجرای آن و برخورد با ناقضان آن است. در مورد ماهیت حکم مندرج در این اصل، دو نکته را میتوان استخراج نمود: اول اینکه حفاظت از محیط زیست، آلوده نکردن و حفظ آن از تخریب، یک حق بشری است. دوم اینکه این تکالیف و اقدامات از ملازمات دستیابی به توسعه پایدار است. نهایتاً شاید بتوان قائل به این شد که محافظت از محیط زیست یک تکلیف شرعی است در مقابل شارع؛ و فارغ از سودمندی این اقدامات برای زندگی حال یا آینده بشر، این تکلیفی است که شارع بر عهده انسان گذاشته است که حق مخلوقات او را در طبیعت حفظ کرده و آنها را ادا نماید (۱۹).

یکی دیگر از اصول مهم قانون اساسی که ارتباط مستقیم با محیط زیست و آبادانی آن دارد اصل ۴۵ قانون اساسی است. این اصل بیان می دارد: « انفال و ثروتهای عمومی از قبیل زمینهای موات یا رها شده، معادن، دریاها، دریاچه، رودخانه ها و سایر آبهای عمومی، کوهها، دره ها جنگلها، نزارها، بیشه های طبیعی، مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث، و اموال مجهول المالک و اموال عمومی که از غاصبین مسترد می شود در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می کند (۲۰). عمده انفال و ثروت های عمومی مذکور در این اصل منابع طبیعی و محیط زیست است که در استفاده و بهره برداری از آن باید مفاد اصل ۵۰ قانون اساسی رعایت گردد. البته مفهوم و مصادیق انفال و کیفیت تصرف در آن جای بحث فراوان دارد که پرداختن به آن از موضوع این مقاله خارج است. اما اشاره به زمین های موات در این اصل جای نقد دارد زیرا همانطور که در گفتار اول در بیان وظایف بشر نسبت به محیط زیست بیان شد، آبادانی محیط زمین از جمله وظایف انسان است. بر همین اساس احیاء زمین های موات در فقه از اسباب تملک دانسته شده است. اما ذکر این نوع اراضی در این اصل که آنها را در

از سوی دیگر مطابق بند ۴ قانونگذار از بین بردن گیاهان و هرگونه رستنی در مناطق حفاظت شده و پناهگاه های حیات وحش و تخریب در مناطق یاد شده را از مصادیق شکار و صید بدون مجوز تلقی می شود. این موضوع عنایت خاص قانونگذار به رابطه نزدیک میان حیوانات وحشی و زیستگاه آنها است. با استفاده از واژه «رستنی ها» تلاش شده است دامنه شمول این بند گسترده تر شود. نکته مهم دیگر اینکه، قانونگذار به موضوع اکتفا نکرده و در انتهای این بند، اقدام به بیان مصادیق از بین بردن گیاهان کرده است. بیان مصادیق در این ماده از باب تمثیل بوده هر نوع اقدام دیگری که باعث تجاوز و تخریب در مناطق خاص مذکور در ماده شود را در بر خواهد گرفت (۲۳)

### حمایت از رعایت اخلاق زیست محیطی توسط اشخاص حقوقی در قوانین آمریکا

در نظام کیفری آمریکا بیش از ۳۵ قانون در زمینه حفاظت از محیط زیست و مجازات مرتکبین جرایم زیست محیطی وجود دارد که اشاره به همه آن ها خارج از حوصله این مقاله است لذا فقط به بررسی پرکاربردترین قوانین خواهیم پرداخت.

قانون ملی محیط زیست آمریکا کلیه موسسات دولتی را ملزم کرده است که قبل از آغاز هر اقدام مهم که تصویب آن پیامدهای زیست محیطی مهمی را در بر خواهد داشت، گزارش ارزیابی اثرات زیست محیطی خود را به گسترده ترین شکل ممکن و با استفاده از حداکثر اطلاعات موجود تهیه کنند و هدف اصلی آن است که موسسات دولتی ناچار شوند برنامه های خود را با خط مشی مندرج در این قانون وفق دهند. قانون ملی محیط زیست آمریکا نه تنها پیش از راه اندازی طرح های جدید باید رعایت شود بلکه در صورتی که در هر طرح تغییرات مهمی به وجود آید که اثرات سوء مهمی بر محیط زیست داشته باشد نیز لازم است رعایت شود. بنابر این در برخی موارد ممکن است از مجریان طرحی که قبلاً گزارش ارزیابی اثرات زیست محیطی آن مورد پذیرش قرار گرفته، در صورت تغییرات بزرگ در طرح درخواست شود که گزارش تکمیلی جدیدی ارائه نمایند (۲۴). در این قانون در خصوص فرآیند ارزیابی اثرات زیست محیطی، لزوم ارائه گزارش ارزیابی اثرات زیست محیطی، لزوم انجام ارزیابی اثرات زیست محیطی به منظور پذیرش و اجرای طرح غربالگری، تعیین محدوده، مندرجات گزارش، بازنگری گزارش، ارزیابی زیست محیطی استراتژیک، اقدامات اصلاحی، مشارکت مردمی صحبت شده است، در صورتی که با مطالعه فرآیند ارزیابی در این کشور مشاهده می شود که در این فرآیند به پایش اثرات و تصمیم گیری هیچ گونه اشاره ای نشده است. براساس قوانین این کشور سازمان حفاظت محیط زیست آمریکا از نظر رسمی، هیچ گونه مسئولیتی در قبال پذیرش و یا رد گزارش های ارزیابی اثرات زیست محیطی ندارد، ولی بازبینی به عمل آمده توسط آن بسیار اهمیت دارد و اعلام نظر آن مهم ترین نقش را در پذیرش و یا رد پیشنهادهای ارائه شده ایفا

می کند (۲۵). همچنین تحت CWA که نمونه ای از قوانین محیط زیست فدرال می باشد تخلفات جزائی بخش ۳۰۹ آن قانون باید ناآگاهانه یا عالمأ حادث شده باشد. در آمریکا سیستمهای متفاوت مجازات برای هر نوع از تخلف وجود دارد. در برخی موارد قصد مجرمانه باید اثبات گردد. رابطه با مسئله مسئولیت مدیران و کارکنان ارشد شرکتها مشابه انگلستان فرمول مشخصی در قالب لغات وجود ندارد، برای مثال بخش ۱۵۷ قانون ۱۹۹۰ حمایت از محیط زیست که بر طبق آن چنانچه کمیسیون تخلفات رضایت، اغماض یا سهل انگاری مدیریک شرکت را احراز نماید، می تواند حتی با وجودی که معاونت، تشویق، مشاورت یا تسهیل در ارتکاب تخلف بوسیله کمپانی ننموده است او را محکوم نماید. در آمریکا قانون آب تمیز بیانگر آن است که وقتی تخلف به یک شخص ارجاع داده می شود، شخص شامل مدیر مسئول شرکت نیز می گردد (بخش C ۳۰۹ بند ۶) (۲۶).

### انواع مجازات های زیست محیطی در نظام کیفری ایران

هدف از اعمال مجازات ها، پیشگیری از وقوع جرم، مجازات مرتکب و ارعاب دیگران می باشد که در جمهوری اسلامی ایران اجرای این مهم به عهده قوه قضاییه است (۲۷). برای اجرایی شدن اخلاق زیست محیطی در کشور و پیشگیری از شکسته شدن قوانین مرتبط با آن قانونگذار مجازات هایی را پیش بینی کرده است که عبارتند از:

**حبس:** یکی از مجازات های بسیار متداول در کشورها، حبس می باشد. نسبت به استفاده از حبس به عنوان یک مجازات مؤثر، نظرات مختلفی ارائه شده است.

در کشور ما با توجه به پرونده های کیفری و رویه قضایی موجود در مورد جرائم علیه محیط زیست ملاحظه می شود که از مجازات حبس بسیار کم استفاده می شود. مخصوصاً در مورد جرائمی که علیه محیط زیست از سوی اشخاص حقوقی (مانند کارخانجات و کارگاه ها) ارتکاب می یابد، بندرت از مجازات حبس استفاده شده است. در مجموع به نظر می رسد استفاده از حبس برای جرائم کوچک علیه محیط زیست و نیز جرائمی که بر اثر مسامحه و بی توجهی صورت می گیرد مناسب نباشد. شاید استفاده از آن تنها در جرائم مهمی مانند آتش زدن عمدی جنگل ها، تخریب و آلوده سازی وسیع و عمدی محیط زیست و ... قابل توجیه و قبول باشد.

**جزای نقدی:** جریمه یا جزای نقدی یکی دیگر از مجازات هایی می باشد که گستردگی آن بیشتر از حبس بوده و در تمامی کشورها متداول می باشد. جریمه عبارت از پرداخت اجباری مبلغی پول به عنوان مجازات به خزانه دولت است.

در قوانین و مقررات زیست محیطی گاهی این جزا به صورت جداگانه وضع شده است. گاهی نیز همراه با جزای کیفری دیگر مورد توجه قرار گرفته است مانند جزای نقدی و حبس و یا جزای نقدی و ممانعت از تردد وسیله نقلیه. این به تشخیص دادگاه می باشد که تصمیم بگیرد در هر مورد از حبس یا جزای نقدی و یا اینکه از هر دو نوع مجازات



مراجع قضایی در راستای اعمال این پاسخ در مقایسه با استفاده از بیشتر پاسخ‌های کیفری بهتر و مفیدتر بوده است. از این رو باید سعی شود که برای حفظ محیط زیست از آلودگی بیشتر، از پاسخ‌های کیفری دیگر نیز به شکل مطلوب و مناسب استفاده شود.

**اعدام و تبعید:** این دو نوع مجازات در مورد آن دسته از جرائم زیست محیطی وضع شده‌اند که قصد مرتکب از ارتکاب جرم نه تنها آسیب رساندن به محیط زیست بلکه مقابله با جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. مثلاً بر طبق لایحه قانونی راجع به متجاوزین به اموال عمومی و مردم اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی مصوب ۲۲ / ۹ / ۱۳۵۸ مجازات اعدام در تبصره ۳ آن برای کسانی که به طور مسلحانه نسبت به املاک و اراضی موات و ساختمان‌ها و اراضی مزروعی شهری و باغات و قلمستان‌ها و منابع آب و ... منابع ملی واقع در محدوده‌ی شهرها و روستاها متعلق به اشخاص حقیقی و حقوقی اعم از دولتی یا خصوصی هرگونه تجاوز و غضب و تصرف عدوانی و مزاحمت و ممانعت از حق نماید، به عنوان اعمال ضد انقلاب مستوجب اعدام می‌باشد.

برابر تبصره ۲ همین لایحه قانونی چنانچه اعمال مذکور بصورت مسلحانه صورت نگیرد مرتکبین به مجازات تبعید به محل دادگاه اصلی یا محلی که دادگاه تعیین می‌نماید محکوم می‌شوند. به موجب ماده ۶۸۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ در صورتیکه حرق و تخریب و آلوده نمودن و سایر اقدامات بر علیه بهداشت عمومی منتهی به قتل یا نقص عضو یا جراحت و صدمه انسانی شود مرتکب علاوه بر مجازات - های مذکور حسب مورد به قصاص و پرداخت دیه و تأدیه خسارات وارده محکوم خواهد شد (۲۸).

### انواع مجازات‌های زیست محیطی در نظام کیفری آمریکا

در ابتدا باید در رابطه با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این کشور عنوان کرد که اجرای قوانین جزایی زیست محیطی در ایالات متحده تا حد زیادی بر خطای صنفی - و همراه با آن، پیگرد قانونی شرکت‌ها و افراد مسئول در آن شرکت‌ها متمرکز است. همانطور که در زیر با جزئیات بیشتری توضیح داده خواهد شد، موثرترین راه برای مبارزه با جرایم زیست محیطی، پیگرد قانونی هم شرکت‌ها و هم افراد درگیر در آنهاست. جرائم زیست محیطی اثرات زیانباری در جوامع ما دارند که استفاده از تمام ابزارهای موجود را برای رسیدگی به تخلفات شدید از قوانین زیست محیطی تضمین می‌کنند. شرکت‌ها در ایالات متحده از لحاظ کیفری مسئول آن دسته از اقدامات کارمندان و کارگزاران شان هستند که در حوزه اشتغال و کار گزارشی شان و به نفع شرکت مرتکب می‌شوند. از یک دیدگاه تئوری، توجیهات کیفری و منفعت‌گرایانه‌ای برای تحمیل مسئولیت کیفری به شرکت‌ها به خاطر جرایم محیط زیستی وجود دارد. استدلال این است که شرکت‌ها علی‌رغم اینکه مانند سایر افراد، وجدان، اعتقادات و خواسته‌های یکسانی ندارند، اما بازیگران اخلاقی هستند که توانایی اقدام عمومی و انجام کارهای خوب یا بد را دارند (۲۹). جرایم زیست محیطی به الزام اخلاقی ما برای نظارت بر

استفاده و مجرم را به تحمل آن محکوم نماید. این مجازات‌ها از زمان - های گذشته نیز وجود داشته، برای مثال جزای نقدی و جلوگیری از حرکت وسیله نقلیه موتوری آلوده کننده، پاسخی بود که در ماده ۲۸ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مورد توجه قانونگذار قرار گرفته بود. «افرادی که با وسایل نقلیه موتوری آلوده کننده غیرمجاز تردد می‌نمایند و همچنین کسانی که محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های موضوع ماده ۷ این قانون را رعایت ننمایند به حکم دادگاه صالح به جزای نقدی از پنج هزار ریال تا یکصد هزار ریال بنا بر تعداد سیلندر، حجم موتور، میزان آلودگی و دفعات تکرار جرم محکوم خواهند شد. ضمناً از تردد وسایل نقلیه آلوده کننده مذکور تا رفع موجبات آلودگی جلوگیری به عمل خواهد آمد.»

در مجموع به نظر می‌رسد از آنجا که در جرائم علیه محیط زیست، عمدتاً جنبه‌های سودجویی و استفاده‌ی مالی مورد نظر مرتکبین آن‌ها می‌باشد، لذا مناسب است در جهت مقابله و خنثی‌سازی آن، از مجازات مالی، جریمه نقدی استفاده نمود.

**مصادره اموال:** یکی دیگر از اقسام مجازات‌های مالی، مصادره اموال می‌باشد. مصادره اموال عبارت از ضبط تمام یا قسمتی از اموال محکوم علیه به نفع دولت است. این مجازات مغایر اصل «شخصی بودن مجازات‌ها» بوده و اگر شامل همه اموال شود، بیش از جریمه موجب اختلال نظم و معیشت خانواده محکومین می‌شود. در مقررات کیفری مربوط به محیط زیست کشور ما، موارد مصادره‌ی اموال، به عنوان مجازات چندان به چشم‌نمی‌خورد. لیکن در برخی مواد قانونی به مصادره‌ی ابزار و وسائل ارتکاب جرم مانند وسائل صیادی و یا تفنگ و تیر شکاری و ... اشاره شده است.

به نظر می‌رسد در جرائم علیه محیط زیست، مصادره‌ی اموال، مجازات مناسبی نباشد. و در صورت انتخاب مجازات‌های مالی، بهتر است از همان جزای نقدی استفاده شود.

**تعطیل کردن مؤسسه:** تعطیل کردن مؤسسه که یکی از انواع مجازات‌های تکمیلی است، عبارت از بستن مؤسسه‌ای است که در آن و به مناسبت آن، بعضی از جرائم ارتکاب یافته باشد. با توجه به اینکه بسیاری از جرائم مهم علیه محیط زیست از سوی شرکت‌ها و مؤسسات و کارخانه‌ها و کارگاه‌ها صورت می‌گیرد و همراه با قصد سودجویی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها می‌باشد، لذا تعطیل نمودن واحدهای آلوده کننده محیط، یکی از ابزار مؤثر و مفید در جهت مقابله با فعالیت‌های مخرب علیه محیط زیست و جلوگیری از آلودگی می‌باشد.

در مقررات زیست محیطی کشور ما نیز به سازمان حفاظت محیط زیست در موارد بسیاری اجازه داده شده است رأساً یا از طریق مراجع قضایی نسبت به تعطیلی دائم یا موقت واحدهای آلوده کننده محیط اقدام نماید. البته نباید فراموش کرد که به کارگیری این نوع مجازات فقط در مورد اشخاص حقوقی می‌تواند مصداق داشته باشد و در مورد اشخاص حقیقی که مرتکب جرائم زیست محیطی می‌شوند، باید از سایر انواع مجازات‌ها استفاده نمود.

نتیجه‌ای که از این تصمیمات قضایی در زمینه تعطیلی و انتقال واحدهای آلوده کننده محیط زیست می‌توان گرفت آن است که اقدامات

زیستگاه که تمام زندگی را پایدار نگه داشته خیانت می‌کند و در نتیجه می‌تواند منجر به آسیب زیست محیطی شده و سلامت جامعه را به خطر بیندازد. از دیدگاه منفعت‌گرایانه، شرکت‌هایی که قوانین زیست محیطی را نقض می‌کنند باید از این کار منع شوند و نتوانند نسبت به شرکت‌هایی که مطابق با قانون عمل می‌کنند، برتری رقابتی داشته باشند. شرکت‌ها نمی‌خواهند برچسب مجرم بر آنها زده شود و در نتیجه انگیزه بیشتری برای جلوگیری از مجازات‌های کیفری نسبت به مجازات‌های مدنی دارند. در عین حال، پیگرد قانونی شرکت‌ها، جایگزینی برای پیگرد قانونی افراد مجرم نیست.

طبق قوانین آمریکا وقتی شرکت‌ها مرتکب جرایم زیست محیطی می‌شوند، دادستان‌ها باید تمام تلاش خود را به کار گیرند تا افراد مجرم را شناسایی کرده و در صورت حمایت قانون و کفایت ادله موجود، اتهاماتی کیفری علیه آنها تنظیم کنند. این احتمال که مقامات شرکت به دلیل عمل ناشایست خود راهی زندان شوند، قوی‌ترین عامل بازدارنده برای جرایم زیست محیطی است. همچنین بر اساس قوانین این کشور اگر مسئولان شرکت باور داشته باشند که ممکن است به دلیل عمل ناشایست خود راهی زندان شوند، از این که مرتکب نقض قوانین زیست محیطی شوند، خودداری خواهند کرد، که این شامل یک حساب شخصی تر نسبت به احتمال انتزاعی مجازات شرکت برای عمل نادرست خود است (۳۰). با توجه به آسیب‌های بالقوه و رفتارهای غیرقانونی ذاتی در جرایم زیست محیطی، هم شرکت‌ها و هم افراد باید به هنگام وقوع جرم زیست محیطی پاسخگو باشند. حداقل دادستان‌ها و بازرسان باید توانایی رسیدگی به اتهامات شرکت‌ها و افراد را داشته باشند، به طوری که تمام گزینه‌های اجرای قانون برای رسیدگی به تخلفات فاحش محیط زیستی در دسترس باشند. وزارت دادگستری ایالات متحده این اصل را به رسمیت می‌شناسد و در راهنمایی خود برای دادستان‌ها تصریح می‌کند که هیچ گزینه مضاعفی بین پیگرد قانونی شرکت‌ها و پیگرد قانونی افراد به دلیل جرایم زیست محیطی و دیگر اعمال نادرست شرکت‌ها وجود ندارد و به زبان ساده تر می‌توان هر دوی این اشخاص را همزمان تحت پیگرد قرار داد و به اصطلاح، پیگرد قانونی یک شرکت جایگزینی برای پیگرد قانونی افراد در درون یا بیرون از شرکت نیست. در نهایت می‌توان گفت که در جرایم زیست محیطی اصل بر مسئولیت مدیران و خود شخص حقوقی است، و همانطور که پیشتر عنوان شد فقط در حالتی می‌توان این مسئولیت را جدا کرد که میزان کنترل شرکت بر کارمندان و نمایندگان خود در قرارداد یا اساسنامه مشخص شده باشد. در مجموع حقوق کیفری، تخلف حقوق محیط زیستی را به عنوان شکلی از جرم یقه سفید توصیف می‌کند. در صورت محکومیت، متخلفان با جریمه‌های نقدی، عفو مشروط، حبس یا ترکیبی از آن مواجه می‌شوند. معمولاً مجازات حبس زمانی استفاده می‌شود که در ارتباط با افراد می‌باشد، درحالی که شرکت‌ها با جریمه‌های نقدی سخت‌روبه‌رو می‌شوند. این جریمه‌ها تلاش دارند تا سود مالی ناشی از ارتکاب فعل غیرقانونی را جبران نمایند

و در نهایت امکان محکوم کردن دولت به دلیل ارتکاب جرایم زیست محیطی در این کشور بر اساس قوانین موجود وجود ندارد. لذا به نظر می‌رسد برای مسئول دانستن دولت‌ها در جرایم ارتكابی زیست محیطی راهی جز توسل به اسناد بین‌المللی نمی‌ماند، اما نسبت به اسناد بین‌المللی در این زمینه می‌توان گفت که در راستای کنترل و مقابله با جرایم سازمان یافته از جمله جرایم زیست محیطی، کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای بر لزوم پیش‌بینی مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی و اعمال ضمانت‌اجراهای کیفری بر آنها توصیه و تأکید شده است که می‌توان به برخی از این موارد اشاره کرد. شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل در قطعنامه ۱۹۹۴/۱۵ (۲۵ جولای ۱۹۹۴) به توصیه‌هایی نسبت به نقش حقوق کیفری در حمایت از محیط زیست تأکید کرده است. در توصیه شماره ۲ مقرر شده است که در کشورهایی که هنوز اصل مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی را مورد پذیرش قرار ن داده‌اند، باید از ایده‌ی تحمیل مجازات به این اشخاص حمایت شود (۳۱).

### نتیجه‌گیری

امروزه، وخت بحران‌های زیست محیطی تا حدی است که حیات انسان و سایر موجودات بر کره‌خاکی را به مخاطره انداخته است. به همین دلیل، مبانی نظری تعیین‌کننده تعامل انسان با طبیعت، از جمله اخلاق، مورد توجه علاقه‌مندان به محیط زیست می‌باشد و تبیین نظریه اخلاق زیست محیطی مناسب، از ضروریات حفاظت و بهره‌برداری از محیط زیست محسوب می‌گردد. اخلاق زیست محیطی رایج، بر طیفی از مبانی ارزش ذاتی قرار دارند که انسان محوری و زیست‌بوم محوری، دوسر آن را تشکیل می‌دهند. در فلسفه محیط زیست، اخلاق زیست محیطی یک زمینه ثابت فلسفه عملی است که انواع اساسی استدلال را که می‌تواند برای محافظت از موجودات طبیعی و استفاده پایدار از منابع طبیعی ایجاد شود، بازسازی می‌کند.

با ملاحظه تبصره ماده ۱۴ و ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی و همچنین قوانین خاص زیست محیطی، ملاحظه می‌کنیم که قانونگذار سه نوع ضمانت اجرا را برای حفاظت از اخلاق زیست محیطی نسبت به اشخاص حقوقی پیش‌بینی کرده؛ خسارت، دیه و مجازات‌های تعزیری ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی، که عمدتاً مالی (مانند جزای نقدی و مصادره اموال) و تعطیلی واحد آلاینده می‌باشند. در همین راستا با توجه به طبقه‌بندی که از ضمانت‌اجراها و مجازات‌ها بیان کردیم باید گفت قانونگذار در گام نخست دو نوع ضمانت اجرای حقوقی (خسارت) و ضمانت اجرای کیفری (دیه و تعزیر) را در قانون مزبور نسبت به این اشخاص لحاظ نموده، که در این تحقیق پاسخ‌های کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرایم زیست محیطی به دو دسته تحت عنوان، ضمانت‌اجراهای کیفری در قالب ضمانت‌اجراهای مالی، ضمانت‌اجراهای سالب یا محدودکننده حقوق و دیگری ضمانت‌اجراهای غیر کیفری در قالب ضمانت‌اجراهای مدنی و اداری نیز تقسیم‌بندی شدند.

## ملاحظه‌های اخلاقی

در پژوهش حاضر حق معنوی مولفین آثار مورد احترام قرار گرفته و قوانین تعارض منافع کاملاً مورد توجه قرار گرفته است.

### واژه نامه

1. Environmental problems	مشکلات زیست محیطی
2. Social issues	مسائل اجتماعی
3. Environmental ethics	اخلاق زیست محیطی
4. General health	سلامت عمومی
5. Philosophy of ethics	فلسفه اخلاق
6. Ethical discussions	بحث های اخلاقی
7. Political discussions	بحث سیاسی
8. Realistic	واقع گرایان
9. Fundamentalism	بنیادگرایان
10. Moral punishment	مجازات اخلاقی
11. Criminal liability	مسئولیت کیفری
12. Air pollution	آلودگی هوا
13. Soil pollution	آلودگی خاک
14. Islamic punishment	مجازات اسلامی
15. Human right	حقوق بشر

با توجه به توضیحات ارائه شده مشخص می گردد در بعد داخلی و بلند مدت نیز به نظر می رسد قوانین از حالت پراکندگی و عدم انسجام باید به یک پارچگی و وحدت برسد؛ این مهم از طریق تدوین قانون جامعی که مشتمل بر جرایم و مجازاتها بارویکردی آینده نگرانه و با توجه به دغدغه های جهانی و ملی کشور میسر خواهد بود. در میان مدت و کوتاه مدت نیز دادگاه اختصاصی سیاست قضایی نیز در این حوزه باید قاطع و با تسامح صفر اجرا شود. اما رویکرد کیفری صرف بدون در نظر گرفتن اقدامات پیشگیرانه و واکنش های متناسب غیر کیفری که برخی از آنها از جمله آموزش همگانی در قانون شکار و صید بیان شده است به شکل کامل موفق و موثر نخواهد بود؛ لذا به نظر می رسد جرم انگاری افتراقی جرایم زیست محیطی با استفاده از مجازاتهای متناسب، همچنین تقویت گاردهای حفاظت از محیط زیست و استفاده از قضات دارای تخصص در حوزه محیط زیست و تشکیل دادگاه های تخصص در کنار آموزش و اقدامات پیشگیرانه هدفمند در رسیدن به اهداف قوانین زیست محیطی موثر باشد.

همچنین با بررسی قوانین آمریکا نیز مشخص می شود که مجازات های در نظر گرفته شده همچون حبس های بلند مدت، جرایم نقدی سنگین و حبس و در طرف دیگر گستردگی قوانین حمایت از محیط زیست موفقیت بیشتری را در پی داشته باشد به نحوی که دادرسی افتراقی و اثرات آن در نظام کیفری این کشور قابل مشاهده می باشد.

## References

- McCallion FK, Zahedin Labbaf MH. International environmental justice: rights and remedies. *International Law Review*, 2004; 21(31): 171-185. doi: [10.22066/cilamag.2004.18004](https://doi.org/10.22066/cilamag.2004.18004)
- Ahmadi A, Khosroshahi GA, Shamloo B. Penal protection for urban environment in criminal law of Iran. *Urban Economics*, 2018; 2(2): 37-54. doi: [10.22108/ue.2016.21044](https://doi.org/10.22108/ue.2016.21044)
- Mashhadi A. The right to a healthy environment. 1<sup>st</sup> ed. Iran/Tehran: Mizan Publication. 2013. (In Persian).
- Burn RC, Lynch MJ, Stretesky A. Environmental law, crime, and justice: an introduction. 1<sup>st</sup> ed. New York: LFB Scholarly Publishing. 2008.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. Environmental Ethics. Retrieved in June 2023, Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/>
- Rianti R. Social capital and environmental ethics of farmers. *Int. J. Ethics Soc.*, 2021; 3 (2) :36-43. Doi: [10.52547/ijethics.3.2.36](https://doi.org/10.52547/ijethics.3.2.36)
- Zebardast H. The role of environmental ethics in sustainable tourism development. *Int. J. Ethics Soc.*, 2019; 1 (1) :17-21.
- Rahimi A, Sayyari A, Soltanpanah H, Moniei S. Designing a model for construction contracts in the field of oil and gas according to the principles of environmental ethics. *Ethics in Science and Technology* 2023; 18: 196-201. (In Persian).
- Meshkat SM, Ramezani A, Salahi S, Moradi M. Environmental pollution through the dispersal of nuclear material: The criminal strategy of Iran and the United States. *Journal of Legal Research*, 2020; 19(43): 181-207. doi: [10.48300/jlr.2020.114210](https://doi.org/10.48300/jlr.2020.114210)
- Kaplan J, et al. Criminal law: Cases and materials, 6<sup>th</sup> ed. USA: Aspen Publishers. 2008.
- Mohammadi S, Jafari M, Azadbakht F. Principle of prohibition of harmful use of land and dealing with environmental damage of fine dust in international law with emphasis on the moral responsibility of countries. *Ethics in Science and Technology* 2023; 17 (4) :58-65. doi: [20.1001.1.22517634.1401.17.4.9.5](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1401.17.4.9.5)
- Fathi H, Mirabbasi SB, Pomoori M. Governments' commitments to marine pollution: with emphasis on environmental ethics and the convention on the rights of the sea. *Ethics in Science and Technology* 2022; 17 (2) :29-36. (In Persian). Dor: [20.1001.1.22517634.1401.17.2.5.7](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1401.17.2.5.7)
- Salari Far A, Mir Khalili SM, Mousavi Mojab SD. An analysis on quranic bsics of criminalization of environmental crimes. *Quarterly Sabzevaran Fadak*, 2019; 9(36): 73-97. (In Persian).
- Ghasemi N. Environmental criminal law. 1<sup>st</sup> ed. Iran/Tehran: Khorsandi Publication. 2016. (In Persian).
- Hajarlib L. Human right and environment. Translated by Amini R. 2<sup>nd</sup> ed. Iran/Tehran: Samt Publication. 2017. (In Persian).

16. Molaei U. The third generation of human rights and right to healthy environment. *Law Quarterly*, 2007; 37(4). Dor: [20.1001.1.25885618.1386.37.4.11.7](https://doi.org/10.1001.1.25885618.1386.37.4.11.7)
17. Salehi Aref A. A series of rereading sessions of the deliberations of the Parliament for the final review of the 1979 Constitution, the subject of the fifty-fourth session of the review of Article 50 of the Constitution. Tehran: The Research Institute of the Guardian Council. 2017. (In Persian).
18. Mostajab A-Davati M, Soleimani M. The collection of environmental protection laws and regulations, the general administration of drafting and revising presidential laws and regulations. Tehran: The Vice President of Research, Drafting and Revising the Country's Laws and Regulations. 2008. (In Persian).
19. Gharehbakhsh H, Mollaei M, Taghavi L. Interactions of Tehran urban management indices and Environmental Performance Indices (EPI). *Human & Environment*, 2020; 18(1): 35-48. Dor: [20.1001.1.15625532.1399.18.1.3.8](https://doi.org/10.1001.1.15625532.1399.18.1.3.8)
20. Masoumi M, Lotfi A. The evaluation of legal jurisprudence place of water on public property. *Religious Researches*, 2017; 13(1): 51-83. doi: [10.22059/jorr.2017.61373](https://doi.org/10.22059/jorr.2017.61373)
21. Aslipour H, Sharifzadeh F. Environmental policy making strategy in the context of public decision-making conventional theories. *Majlis and Rahbord*, 2015; 22(83): 245-272. (In Persian).
22. Mobini Dehkordi A, Moradi Ghasemabadi F. 20-year vision document of the country from the perspective of strategic management schools of thought. *Defense and Strategic Studies Quarterly*, 2010; 1(41): 1-10. (In Persian).
23. Heshmati A. Investigating environmental criminal laws and their impact on environmental protection. *Studies of Political Science, Law and Jurisprudence*, 2017; 3(1). (In Persian).
24. Rees H. Can criminal law protect the environment? 1<sup>st</sup> ed. London: Ash gate Publication. 2006.
25. Avi B. Crime-environment relationships and environmental justice. *Seattle Journal for Social Justice*, 2007; 6(2): 727-816.
26. Manes C. Green rage: radical environmentalism and the unmaking of civilization. Reprint ed. GB: Back Bay Books. 1990.
27. Bagheri Zarrin Ghobaei H. Environmental criminal guarantees in the legal system of Iran and England. 1<sup>st</sup> ed. Iran/Tehran: Khorsandi Publication. 2013. (In Persian).
28. Khani Nigje M. Beneficiary and beneficiary in Iran's environmental criminal law. [M.A thesis]. Tehran: Shahid Beheshti University, 2011. (In Persian).
29. Uhlmann DM. Deferred prosecution and non-prosecution agreements and the erosion of corporate criminal liability. *Maryland Law Review*, 2013; 72(4): 1295-1344.
30. Uhlmann DM. After the spill is gone: the gulf of mexico, environmental crime, and the criminal law. *Mich. L. Rev.* 2011; 8: 1413-1461.
31. Bahremand H. Legal guidelines for the implementation of the United Nations Convention against Corruption. 1<sup>st</sup> ed. Tehran: Islamic Council Research Center. 2008. (In Persian).